

IFJ. TORÓ TIBOR

A „kis MÁÉRT” a magyar nyelvű sajtóban*

A 2004. december 5-ei kettős állampolgárságról szóló népszavazás új helyzetet teremtett a magyar nemzetpolitikában. Erről több elemzés is született.¹ Ugyanakkor a népszavazás egyik közvetlen következménye a sajtó által „kis MÁÉRT”-nak nevezett egyeztető találkozó – más néven: Határon Túli Magyar Szervezetek Fóruma (HTMSZF) –, ahová a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) határon túli tagjai kaptak meghívást.

A 2005. folyamán a „kis MÁÉRT” tagjai háromszor találkoztak: januárban Szabadkán, majd júniusban Bécsben, és végül októberben Marosvásárhelyen. A három találkozó közül kettő – a szabadkai és a marosvásárhelyi – nagy sajtóvisszhangot kapott, a harmadikra azonban sem a magyarországi, sem a határon túli sajtó nem figyelt különösebben.² A HTMSZF megalakulásával párhuzamosan Gyurcsány Ferenc miniszterelnök a magyar kormány nevében a sajtóhoz eljuttatott levelében előterjeszti a határon túli magyarokkal kapcsolatos tervezetét, majd elkezdni ennek az öt pontnak a megvalósítását.

* A tanulmány elkészítését támogatta az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet *Etnopolitikai modellek Európában* c. K 63592 sz. OTKA kutatási programja.

1 Pl. Kántor Zoltán: *Nemzetpolitika*, 2005. In: Sándor Péter – Vass László – Tolnai Ágnes (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve 2005-ről*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, 2006. 598–607.

2 Ez azzal magyarázható, hogy a bécsi találkozó kívül esik a határon túli magyar média vonzáskörzetén, pontosabban különböző technikai okokból az általunk vizsgált sajtó nagy része nem tud jelen lenni ezeken a találkozókon.

Az egyeztető fórum bemutatása több okból is fontos. Egyrészt azért, mert munkájával párhuzamosan változások következtek be a magyar nemzetpolitikában. Más szempontból ez volt az első alkalom, amikor a határon túli magyar szervezetek a magyar kormány moderálása nélkül intézményesített keretek között ültek tárgyalóasztalhoz. Több sajtóregálás ezt úgy értelmezte, hogy új szereplő jelent meg, amely befolyással lehet a nemzetpolitika újraértelmezésére. Ugyanakkor ebbe az irányba mutatott a magyar kormány által felvállalt új nézőpont és jövőkép is.

Az alábbiakban arra teszek kísérletet, hogy bemutassam a „kis MÁÉRT” működését a sajtóban megjelent híradások alapján. Az általam kiválasztott források: *Magyar Nemzet*, *Népszabadság* (Magyarország); *Krónika*, *Szabadság*, *Új Magyar Szó* (Erdély); *Pozsonyi Új Szó* (Felvidék); *Magyar Szó* (Vajdaság). Valamennyi országos napilap, a *Szabadság* kivételével, amely Erdély legfontosabb helyi érdekű napilapja. Az adatbázisba bekerült minden olyan cikk, amelyik a találkozók körüli plusz-mínusz öt napos periódusban jelent meg, illetve szerepelt benne a „MÁÉRT” vagy a „határon túli” kulcsszó és kötődött a következő témák valamelyikéhez: MÁÉRT, kis-MÁÉRT, kettős állampolgárság, nemzeti öt pont. Minden cikket az újságok honlapjairól töltöttem le. Az elemzésbe felvettem a Szülőföld Csomag vitájának sajtóanyagát is, mivel az fontos szerephez jutott a határon túli szervezeteknek a magyar kormányhoz, illetve az egymáshoz fűződő viszonyának alakulásában is.

A „kis MÁÉRT” keletkezése

A „kis MÁÉRT” nevet a sajtó adta annak a testületnek, amelybe a Magyar Állandó Értekezlet határon túli szervezetei tartoztak. Első meglátásra az egyeztető fórum létrejöttének fő oka a kettős állampolgársággal kapcsolatos, 2004. december 5-i magyarországi népszavazás kapcsán kialakult helyzet.³ Ezt látszik alátámasztani a határon túli szervezetek első közös nyilatkozata a témában. A 2004. december 20-án elfogadott dokumentum a határon túli magyar politikai szervezetek „megdöbbenésének” ad hangot a népszavazás kimenetelével kapcsolatban, illetve nemzetpolitikai konszenzust sürget. Ugyanakkor az aláírók kérik a Magyar Állandó

³ A magyar kormány álláspontja a népszavazással kapcsolatos kampány egésze alatt elutasító, hiszen nyíltan a NEM-mel szavazásra buzdít.

Értekezlet (MÁÉRT) mihamarabbi összehívását.⁴ Az utóbbi kívánalmat mindhárom HTMSZF találkozó zárónyilatkozata megismétli. A MÁÉRT összehívását szimbolikus és konzultatív értelemben egyaránt fontosnak tartották. A konzultatív szerep lényege, hogy az állandó értekezletre az egyetlen olyan fórum, ahol a „magyar nemzet ügyeit” közösen, határokon átívelően meg lehet tárgyalni, és lehetőség van olyan nemzetpolitikai javaslatokat megtenni, melyeket nem lehet elmellőzni. A szimbolikus értelmezés lényege, hogy a MÁÉRT-et a magyar kormány fölött álló intézménynek fogták fel. A magyar kormány ezirányú együttműködési készségének hiánya vezetett el a szabadkai találkozóhoz.

Egy következő ok a Fórum kezdeményezője – Kasza József és a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) – helyzetéből adódik. A kettős állampolgárságról szóló népszavazás eredménytelensége, a morális és szimbolikus sérelmeken túl, két közösséget érintett hátrányosan gazdaságilag és kulturálisan is, hiszen Magyarország európai uniós tagsága, illetve majdani csatlakozása a schengeni övezetbe kapcsolattartás szempontjából különösen nehéz helyzetbe hozza a vajdasági és a kárpátaljai közösséget. Az utóbbi nem tud felmutatni sem elég nagy politikai erőt, sem kellő egységet⁵ ahhoz, hogy ilyen horderejű találkozót kezdeményezzen. Ebben a helyzetben a VMSZ, a vajdasági magyar politikai szervezetek legerősebbike kezdeményezte a találkozót.

Virtuális lobbytevékenység

A három találkozó zárónyilatkozataiból kitűnik, hogy a HTMSZF legfontosabb célja, hogy olyan egységes véleményt képviselő lobbycsoport legyen, amelyik képes nyomást gyakorolni a magyar kormányra

⁴ Az utolsó MÁÉRT-ülést a magyar kormány 2004. november 12-én hívta össze, másfél éves szünet után. A találkozó fő témája a kettős állampolgárság kérdése volt. Míg a kormány a kettős állampolgárság ellen foglalt állást, addig az ellenzék, illetve a határon túli szervezetek a kettős állampolgárság mellett. Az ülés alatt a vitának nem lett végkonklúziója, először a MÁÉRT történetében nem született közös nyilatkozat. Ugyanakkor ezen az ülésen alakult ki a népszavazás által megpecsételt helyzet, hogy tudniillik a kettős állampolgárság kérdése patthelyzetet idézett elő a magyar kormány és a határon túli szervezetek között, az előbbi elutasított minden olyan tárgyalási lehetőséget, ahol a kérdés szóba kerülhetett.

⁵ A magyarság számbeli hátrányából eredően, Kárpátalján nincs egyetlen olyan szervezet sem, amely tényező lehetne belpolitikai szinten. Ugyanakkor a közösség politikailag megosztott, két érdekvédelmi szervezet – a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és az Ukrán Magyarok Demokratikus Szövetsége – között.

a határon túli magyarokat érintő kérdésekben. Ezt szolgálja az a törekvés is, hogy a szervezet megpróbálja tömöríteni az összes határon túli magyar szervezetet, beleértve a kárpát-medencei, a nyugat-európai és az amerikai régiót. Ezzel az addig példátlan intézményesülési próbálkozással igyekeztek tárgyalási alapot teremteni a kérések komolyan vételéhez, mint utóbb kiderült, eredménytelenül.

A határon túli magyarság számára fontos nemzetpolitikai kérdések négy témakörbe csoportosíthatók (a zárónyilatkozatok alapján): a MÁÉRT összehívása, a kettős állampolgárság megadása, az autonómia-követelések kezelése, a magyar kormány által meghirdetett új támogatáspolitiká mibenléte.

Az első kérdésben, a szabadkai találkozó zárónyilatkozata szerint, a MÁÉRT jelenti a nemzetpolitikai konszenzus kialakításának „legfontosabb színterét,” a résztvevők pedig pontos határidőt szabnának ennek összehívására. A másik két zárónyilatkozatban viszont már csak „elégedetlenségüket fejezik ki a Magyar Állandó Értekezlet összehívásának folyamatos halasztása miatt” (Bécsi Zárónyilatkozat), illetve elvi szinten beszélnek az Értekezlet összehívásáról: „A magyarságot érintő alapvető kérdések szükségessé teszik a Magyar Állandó Értekezlet mielőbbi összehívását, amely továbbra is a magyar–magyar kapcsolatok legfontosabb intézménye.” (Marosvásárhelyi Zárónyilatkozat)

A kettős állampolgárság kérdésével kapcsolatban az első nyilatkozat az országgyűlés kötelességének nevezi a törvény megalkotását, a másik két nyilatkozat „szorgalmazza a határon túli magyarok magyar állampolgárságának megadását.” A marosvásárhelyi nyilatkozat kapcsolatba hozza az állampolgárság kérdését az Európai Unió országaiba való beutazás lehetőségével.

Az autonómia kérdésében a három nyilatkozatban kifejtett álláspontok nem változtak: a találkozó résztvevői „meggyőződésüket” fejezik ki, hogy az autonómia a kisebbségek „szülőföldön való megmaradásának és fejlődésének nélkülözhetetlen feltétele.” (Marosvásárhelyi Zárónyilatkozat)

A fórum eredménytelenségének oka az is, hogy a közbeszédet a magyar kormány tematizálta. Bár a határon túli szervezetek kezdeményezték a politikai diskurzust, mégis a Gyurcsány Ferenc miniszterelnök és Avarkeszi Dezső kormánybiztos által előterjesztett Szülőföld Program és a nemzeti vízum terve gyakorlati módon közelítette meg a rendezést, és ez rákényszerítette a kisebbségi politikusokat, hogy ezekre a felvetésekre reagáljanak valamilyen módon, ami által háttérbe szorult saját stratégiájuk.

A kormány lépéselőnyét a reálpolitikai irány biztosította. Ezzel szemben az egyeztető találkozóknak sem a munkaanyagaiban, sem a politikai vezetők személyes megnyilatkozásaiban nem találkozunk olyan javaslattal, amely nem az absztraktság és az időtlenség szintjéről közelítette volna meg a ketős állampolgárság problémáját. Kasza József szerint az ügy a népszavazással kényszerpályára került: „Meg kell találnunk a kiutat: márpedig van kiút, ha van jóakarát és erő, hogy megtaláljuk azt.”⁶

A „kis MÁÉRT” diskurzusának további központi témái az együttműködés és a MÁÉRT összeívása. A kettő összefügg, hiszen a határon túli megszólalók értelmezésében az együttműködés legfelsőbb fóruma a MÁÉRT. A kormány diskurzusában nem zárkózik el az együttműködéstől, hangsúlyozza annak fontosságát, reális esélyeket ad a MÁÉRT összehívására, de ugyanakkor teljesíthetetlen feltételeket szab.

Az együttműködés kulcstényezői az együttműködés szükségességének megállapítása, a másik pedig a konszenzus kérdése. Az első kijelentés felvállalása semmilyen politikai következménnyel nem jár sem a határon túli, sem a kormány politikusai számára. Éppen ezért egyike a legtöbbet felvállalt kijelentéseknek.

A konszenzus kérdését ebben a témában kizárólag a kormány kijelentései között találjuk meg. Gyurcsány Ferenc miniszterelnök, Avarkeszi Dezső kormánybiztos vagy Somogyi Ferenc külügyminiszter megszólalásaikban ehhez kötik a MÁÉRT összehívását.⁷ Avarkeszi véleménye: „Van esély arra, hogy a MÁÉRT ülésén jó néhány kérdésben meg tudjanak egyezni a résztvevők [...] Éppen a marosvásárhelyi konferencia után van esély arra, hogy Gyurcsány Ferenc úgy tudja összehívni az MÁÉRT-et, hogy jó néhány kérdésben a résztvevők megegyezzenek és közös nyilatkozatot ki tudjanak adni.”⁸

A kormány a MÁÉRT összehívásának bizonytalanságban tartással arra törekedett, hogy kézben tartsa a határon túli magyar szervezetek képviselőinek politikai szerepválasztását, amelyik amúgy sem teljesen letisztult. Ez főleg abból ered, hogy a „kis MÁÉRT” 2004. december

⁶ Magyar–magyar csúcstalálkozó. *Magyar Szó*, 2005. január 15.

⁷ A kormány 2006. júniusában vállalja először nyíltan ezt a kijelentést, amikor is László Boglár kormánybiztos azt nyilatkozta az MTI-nek, hogy „kompromisszumképtelen és megállapodásokat felmutatni képtelen Magyar Állandó Értekezletet nem hív össze Gyurcsány Ferenc”. Ezzel egyidejűleg a miniszterelnök megkérdőjelezte a MÁÉRT létjogosultságát is. Vö.: *nepszava.hu* - 2006. június 14.

⁸ Összehívják a MÁÉRT szakbizottságait. *Szabadság*, 2005. október 12.

5-e után nem képes a magyar kormánnyal tisztázott viszonyt kialakítani. Egyfelől a kettős állampolgársággal kapcsolatos népszavazás megkövetelte, hogy a HTMSZF tagjai elítéljék mindazon politikai szereplőket, akik a kettős állampolgárság ellen kampányoltak – tehát a kormány tagjait is, másfelől pedig az általuk képviselt közösségek elvárták azt, hogy megoldást találjanak a kialakult helyzetre, ami a kormánnyal való együttműködés nélkül lehetetlen. A határon túli szervezetek szövetségesüknek szeretnék látni a magyar kormányt. Bárdos Gyula, a Magyar Koalíció Pártjának alelnöke szerint: „Mi [...] tisztességes, korrekt viszonyra törekszünk a mindenkori magyar kormánnyal.”⁹ Bugár Béla, az MKP elnöke arra panaszkodott, hogy: „Sajnos a jelenlegi magyar kormány nem vesz partnerszámba bennünket, és komoly témákról csak levelezés útján hajlandó értekezni velünk.”¹⁰

A „kis MÁÉRT” fontos célja volt a határon túli kérdés konszenzuális, pártok fölötti szintre emelése. Ez azonban nem sikerült, hiszen mind a MÁÉRT összehívásának, mind a nemzeti vízum bevezetésének kérdése továbbra is belpolitikai vita tárgyát képezik.

A FIDESZ a kettős állampolgársággal kapcsolatos népszavazás sikertelenségének napirenden tartásával megpróbálta saját táborát mobilizálni. Számukra a MÁÉRT ülése megfelelő terep lett volna a téma éltetésére. A kormánypártok érdekei ezzel gyökeresen ellentétesek: a kettős állampolgárság kérdésének kell kerülnie a napirendről. A FIDESZ által használt mobilizációs technika nem más, mint a politikai ellenfél, pontosabban annak vezetője, Gyurcsány Ferenc ellenségként való felépítése. Németh Zsolt szerint a határon túli magyarok „megunták és megelégteltek, hogy a magyar kormány nem hajlandó szóba állni velük, sőt szisztematikusan a határon túli magyarok ellen hangolják a közvéleményt.” Azt is megelégteltek, hogy Gyurcsány Ferenc folyamatosan saját nemzete ellen fordul a legkülönbözőbb formákban.¹¹

A nemzeti vízum körüli vitában a szerepek felcserélődnek. Míg a kormány alternatívát dolgoz ki, hogy a kettős állampolgárság kérdése lekerüljön a napirendről, addig az ellenzék ennek lejáratásán dolgozik. E téren több diskurzusrítkító eljárást is lokalizálhatunk, mint például az igaz és hamis szembeállítását vagy az elutasítást. „A kormány öt

⁹ Milyen javaslattal utazik az MKP Szabadkára? *Pozsonyi Új Szó*, 2005. január 5.

¹⁰ V. Krasznica Melinda: Orbán Viktor és Bugár Béla találkozója Csicsón. *Pozsonyi Új Szó*, 2005. október 10.

¹¹ Az ellenzék kitart a kettős állampolgárság mellett. *Népszabadság*, 2005. január 8.

pontból álló javaslata nem más, mint lejárt szavatosságú ötletek újracso- magolása, amelyekre nincs vevő, s a határon túli magyarok sem reagáltak rá.”¹² „[...] nemzeti vízumot ma is ad ki Magyarország Szerbia-Vajdaság és Ukrajna-Kárpátalja viszonylatában, azonban nem nemzetiségi alapon.” „[...] felettébb kétséges, hogy a schengeni egyezményhez való csatlakozás után fenntartható-e a nemzeti vízum”¹³ – véli Németh Zsolt.

A „kis MÁÉRT” tehát virtuális lobbycsoportnak minősülhet, hiszen azon célok egyikét sem sikerült elérnie, amelyek miatt létrejött. Ennek fő oka az, hogy egyrészt nem tudta megtartani vezető funkcióját az általa kreált diskurzusban, másrészt pedig az, hogy nem tudta a határon túli kérdéseket kivonni a belpolitikai csatározások színhelyéről.

Az egyetlen olyan téma, amelyben a „kis MÁÉRT” szervezeti sikere lobbyt folytathattak, az a támogatáspolitikai kérdése, hiszen aktívan és eredményesen vettek részt a Szülőföld Program és Alap¹⁴ megalakulása és működése körüli vitában. Ennek az a magyarázata, hogy a magyar kormány, diskurzusvezetői minőségéből kiindulva, megválaszthatta, melyek kérdésekben kéri ki a határon túli szervezetek véleményét. Ugyanakkor a „kis MÁÉRT” nem tudott megfelelően élni ezzel a lehetőséggel, nem tudott egységes álláspontot képviselni, mivel a tagszervezetek nem tudtak közös álláspontra jutni, illetve ezek a tagszervezetek a tervezettel kapcsolatos vita más-más stádiumaiban szólaltak meg.

A határon túli magyar elitek és magyar érdekvédelmi szervezetek viszonya

A HTMSZF működése elemzésének fontos szempontja a tagszervezetek „belpolitikai” kérdéseinek, pontosabban annak a tisztázása, miként

¹² Nem közelednek az álláspontok. *Magyar Szó*, 2005. január 11.

¹³ Léggömb az öt pont. *Népszabadság*, 2005. január 7.

¹⁴ A Szülőföld Program lényege, hogy magyar pénzüzetek pályázás útján támogatnak határon túli befektetéseket és regionális együttműködések. A tervezet szerint ez normatív támogatás és önkormányzatoktól, vállalkozásokon keresztül jogi személyekig bárki igénybe veheti. Ezzel szemben a Szülőföld Alap 1 milliárd forint nagyságrendű elkülönített állami pénzalapként jött létre, melynek célja a Kárpát-medencében élő magyarság széles rétegeinek támogatása. A tágan értelmezett célok eléréséhez pályázat útján támogatást igényelhetnek magyarországi és határon túli magánszemélyek, határon túli –, illetve a határon túl tevékenykedő magyarországi – oktatási intézmények, kutatóintézetek, civil szervezetek. A két program közötti különbség tisztázása azért fontos, mert a sajtóból nem tűnik ki ez a különbségtétel. (www.szulofold.hu)

befolyásolta a helyi közvélemény a szervezetek által képviselt álláspontokat és fordítva.

Mint már említettem, nem véletlen, hogy a VMSZ, illetve Kasza József volt a „kis MÁÉRT” kezdeményezője, hiszen a politikai nyomásgyakorlás mellett a fórum legitimitációt és konszolidációt is jelenthetett, mert a siker jelentős politikai adu lett volna a megosztott vajdasági magyar politikai hadszíntéren. A Szabadkai Tanácskozás vajdasági nyilatkozattervezete inkább egy nemzeti mobilizációs levél, politikai krédó, mint politikai nyilatkozat. Ez főleg annak köszönhető, hogy a levél megfogalmazásában az érzelmekre apellál, tényszerűtlen fogalmakkal dolgozik, mint „távlatos nemzetpolitika”, „a magyar szervezetek felelősen gondolkozó vezetői” vagy „egységes magyar nemzet asztala.” „A határon túli magyar szervezetek felelősen gondolkodó vezetői ebben a helyzetben egyetlen dolgot tehetnek: megmaradásunk és a nemzet együtt tartása érdekében minden halogatás nélkül asztalhoz ültek, mégpedig Szabadkán, az egyik legszorongatottabb helyzetben levő nemzetrész szellemi központjában, hogy közösen olyan platformot dolgozzanak ki, amely szavatolja mindegyik (más-más élethelyzetben levő) nemzettest magyarként való megmaradását, szülőföldjén való boldogulását.” „Helyzetükből adódóan törvényt nem alkothatnak vagy módosíthatnak, költségvetési átcsoportosításokat nem végezhetnek, gazdasági beruházásokat nem eszközölhetnek, országgyűlési döntéseket nem hozhatnak, ám felelős együttgondolkodásuk eredményét odatehetik a Magyar Országgyűlés, a magyar kormány – az egységes magyar nemzet asztalára.” „Megítélésünk szerint ennek a távlatos nemzetpolitikának három pilléren kell nyugodnia. [...] magyar autonómia, [...] Szülőföld program, [...] és a magyar állampolgárság elnyerése a szülőföld elhagyása nélkül.”

Ezzel szemben a zárónyilatkozat pragmatikus politikai programnak számít, megtartva a távlatos nemzetpolitika pilléreit.

A vajdasági *Magyar Szó* tükrözi, hogy a vajdasági magyar közvélemény számára mennyire fontos a kettős állampolgárság kérdése, illetve az ennek elérése érdekében létrejött egyeztető fórum. Egrészt azzal a ténnyel, hogy majdnem 100 ezer leütésnyi anyag jelent meg a témában a január 4–16. periódusban, ami azt jelenti, hogy mind időben, mind mennyiségben legterjedelmesebben foglalkozik a törvénytekkel. Másrészt pedig azért, mert tizenkilenc anyaországi és határon túli politikai szereplőtől származó, az együttműködés fontosságáról szóló nyilatkozatot közöl. Ez majdnem háromszor több szereplőt jelent, mint a magyarországi újságok és négyszer többet, mint a többi határon túli lap esetében.

Erdélyben és Felvidéken a politikai elit és közösség kapcsolatában a kettős állampolgárság kérdése nem rendelkezett akkora fontossággal, mint a Vajdaságban. Egyrészt azért, mert Szlovákia már, Románia pedig majdnem EU tagállam, másrészt pedig azért, mert mind az VMSZ-szel ellentétben, az RMDSZ és az MKP kormányzati pozícióból foglalhat állást. Tehát nem beszélhetünk sem legitimációs, sem konszolidációs kényszerről az ő esetükben.

Mivel a kettős állampolgárság kérdése nem jelentett létkérdést Erdélyben és Felvidéken, helyet adott különböző melléktémáknak a „kis MÁÉRT”-tal kapcsolatban. Az MKP az egység és az egyeztetés kiemelt hangoztatásával arra törekedett, hogy megnyugtassa közvéleményét affelől, hogy a Fórumon való részvétel nem a magyar kormány elleni harcot jelenti. Bugár Béla: „fontosnak tartjuk, hogy szolidaritást vállaljunk és segítő kezet nyújtsunk mindazon nemzettestvéreinknek, akik még nem tagjai az Európai Uniónak. [...] Nekünk arról sem szabad megfeledkez-nünk, hogy erkölcsi kötelességeink vannak az egész magyarsággal szem-ben.”¹⁵

Takács Csaba megnyilatkozásaiban, a legtöbbet tárgyalt téma a ket-tős állampolgárság, de ezeknek diskurzusrányító feladatuk van, mert függetleníteni próbálja a kérdést a többi témától és saját személyét az álláspont nyilvánítástól, áthelyezve a felelősséget a magyar parlament térfelére. „Az RMDSZ ügyvezető elnöke nem tartja járható útnak, hogy a határon túli magyar szervezetek törvényjavaslatokat terjesszenek [...] az Országgyűlés elé.”¹⁶ Takács szerint: „A kettős állampolgárságot egy egész más kérdésnek és témának tekintem, és nem [a nemzeti vízum] helyette és fölötte vagy alatta.”¹⁷

Erdély és Felvidék számára a HTMSZF-ben tehát sokkal fontosabb témáknak számítottak az autonómia, a MÁÉRT összehívásának kérdése és a magyar kormány által előterjesztett öt pont (kiemelten a Szülőföld alap), mint a kettős állampolgárság. Ez arra enged következtetni, hogy a „kis MÁÉRT”-ban képviselt fő érdekük a magyar kormánnyal való tárgyalópartneri viszony újrateremtése volt.

¹⁵ Bugár Béla: Visszhang: Rólunk, nélkülünk? *Pozsonyi Új Szó*, 2005. január 12.

¹⁶ „Kis MÁÉRT” Szabadkán. *Magyar Nemzet*, 2005. január 5.

¹⁷ A nemzeti útlevel nem helyettesítheti a kettős állampolgárságot. *Magyar Szó*, 2005. január 8–9.

Regionális magyar szereplők: egymáshoz kötötten, de külön mozogva

A harmadik és egyben utolsó elemzési szempont a határon túli magyar politikai szervezetek egymás közötti viszonya, pontosabban két kérdés. Egyrészt az, hogy léteznek-e diskurzustársaságok, és ha igen ki határozza meg ezeket. Másrészt pedig az, hogy van-e hierarchikus viszony, illetve hatalmi harc a résztvevő szervezetek között.

A diskurzus felépítésének egyik sajátossága, hogy szereplői azok, akik bizonyos szabályait felépítik. A „kis MÁÉRT” diskurzusát a közvélemény a sajtón keresztül kaphatja meg, tehát résztvevői azok a szervezetek és képviselőik, akik a sajtóban képesek álláspontjaiknak hangot adni. A többiek, akik a perifériára szorulnak nincsenek benne a diskurzust irányító diskurzustársaságokban.

Kasza József, a tanácskozás kezdeményezője, diskurzustársaság alapítóként hat, hiszen ő az, aki elméletileg eldönti, kik azok a szereplők, akik részt vehetnek ebben a diskurzusban.

Egy másik diskurzustársaság és egyben diskurzusrítkító elem a magyar kormány, amely részt vesz a diskurzusban, másrészt pedig, indirekt módon befolyásolja a résztvevő szervezetek listáját azzal, hogy megszabhatja mely szervezetek szalonképesek, és melyek nem azok az ő számára.

Kasza diskurzustársasága tehát csakis olyan szervezeteket vallhat magáénak, amelyekkel párbeszédet folytat, vagy folytatna a magyar kormány.¹⁸ Ezt látszik alátámasztani mind a Magyarok Világszövetségétől való elhatárolódás, illetve annak bírálata, mind a kimaradt szervezetek meg nem hívása az ülésre. „Kasza sajtótájékoztatóján bírálta a Magyarok Világszövetségét, amiért elhamarkodottan kezdeményezte a népszavazást. A referendum kudarca várható volt, s a VMSZ erre a veszélyre idejekorán felhívta a figyelmet.”¹⁹

Ebben a megközelítésben tehát a diskurzustársaságot azok a szervezetek képezik, akik jelen voltak a szabadkai tanácskozáson. Ugyanakkor a sajtóban megjelenő megszólalások számából hierarchikus viszonyra következtethetünk a határon túli szervezetek között, hiszen mindössze négy szervezet képviselői vesznek részt konstansul a diskurzusban: a VMSZ, az MKP, az RMDSZ és a KMKSZ.

¹⁸ Azok a szervezetek, amelyek tagjai a Magyar Állandó Értekezletnek is, illetve azok a szervezetek, amelyek direkt módon nem érintettek a kettős állampolgárság kérdésében: a nyugati magyarság szervezetei.

¹⁹ Új javaslattal állnak elő. *Pozsonyi Új Szó*, 2005. január 3.

A politikai vitatémák szempontjából két olyan kérdést különíthetünk el, amelyekből a határon túli magyar szervezetek egymáshoz való viszonyára következtethetünk: az együttműködés és a HTMSZF jövője.

Annak ellenére, hogy az együttműködés szükségességének hangoztatása, illetve az ahhoz való igazodás végigköveti a „kis MÁÉRT” diskurzusát, több síkon is intenzitásbeli különbségek észlelhetők.

A megszólalások szereplők szerinti elemzéséből kivehető, hogy az RMDSZ képviselői – Takács Csaba és később Markó Béla, az RMDSZ ügyvezetője, illetve elnöke – megszólalásaikban nem fektetnek akkora hangsúlyt az együttműködés hangoztatására, mint kollegáik. A januári ülés kapcsán Takács kétszer beszél az együttműködésről, és kétszer a HTMSZF fontosságáról, négy különböző napilapban.²⁰ Ezzel szemben a szabadkai ülés körül mind Kasza József, mind Bugár Béla jelentős teret szán az együttműködés fontosságának. A júniusi, illetve októberi ülések kapcsán azonban az együttműködés kérdése is háttérbe szorul.

Figyelembe véve, hogy az RMDSZ-t leszámítva az összes szervezet a legmagasabb szinten képviseltette magát a HTMSZF-ben, és, hogy a 2005-ös év folyamán a fórum egyetlen esetben sem vett részt szervezett formában a magyar kormánnyal való egyeztetéseken,²¹ arra enged következtetni, hogy az RMDSZ-nek nem volt prioritás a „kis MÁÉRT” létrejötte.

Egy másik téma, amely meghatározza a határon túli magyar szervezetek közötti kapcsolatot – az a HTMSZF jövőjéről szóló vita, pontosabban a marosvásárhelyi találkozót megelőzően lezajló részvételi vita. Bugár Béla (MKP) bejelentette, hogy amennyiben Marosvásárhelyen lesz a találkozó, nem tud jelen lenni a szlovákiai október 6-i megemlékezés miatt. Arra kérte Markó Bélát, hogy a találkozót rendezze meg egy a határhoz közelebb eső helyszínen. Az RMDSZ visszautasította a kérelmet. A HTMSZF-en belül az MKP átengedte a kezdeményezést az RMDSZ-nek, annak ellenére, hogy az alapításkor az utóbbi nem mutatott nagy érdeklődést a fórum iránt. Bugár véleménye: „Nincsenek

²⁰ Ez arra enged következtetni, hogy ebben az esetben egy és ugyanazon nyilatkozatról van szó, amit több újság is átvett.

²¹ Az egyetlen ilyen találkozóra a szabadkai „kis MÁÉRT” után kerülhetett volna sor Budapesten 2005. január 13-án, amikor az RMDSZ utolsó pillanatban, a kormánykoalíciós tárgyalások fontosságára hivatkozva, visszamondta jelenlétét. Ugyanakkor 2005. októberében Markó Béla többször is egyeztetett Gyurcsány Ferenc miniszterelnökkel, a közös magyar–román kormányülés kapcsán.

hátsó gondolataink. A Magyar Koalíció Pártja kizárólag egyeztetési gondok miatt nem vesz részt a tanácskozáson. [...] Hetekkel ezelőtt levélben és telefonon is kértem Markó Bélát, hogy találjunk számunkra közelebbi helyszínt, ám ezt a kérésünket nem teljesítették.”²² Markó replikája: „Ez amúgy sem egy döntéshozó, hanem konzultatív testület, bár sajnálatos, ha valaki azért nem tud részt venni, mert nem tudja összeegyeztetni más elfoglaltságával.”²³

Elemelve a Szülőföld csomaggal kapcsolatos megnyilatkozásokat a határon túli szervezetek egymás közötti viszonyának szemszögéből, a kérdésnek új vetületeit fedezhetjük fel. Két szervezet irányítja a diskurzust: az MKP – a Szülőföld Program és Alap törvénycsomag életbelépesekor,²⁴ és az RMDSZ – pár hónappal később – a támogatási alapok hiányának, illetve ezek átláthatatlanságának kritizálásakor.

A szakmai vita mellett az MKP külön frontot nyit a magyar kormány szemben a törvény azon passzusa miatt, mely szerint a Szülőföld Alap igazgatótanácsába csak a kormány jelöl képviselőket, kivéve a határon túli szervezetek kezéből a döntés jogát. Az MKP magatartását magyarázza, hogy míg Erdély és Vajdaság esetében a támogatáspolitikát 2002-től teljes mértékben Markó, illetve Kasza hatáskörébe tartozott, addig Felvidéken Bugárnak nem volt ekkora befolyása, mivel náluk demokratikusabb a támogatások elosztási rendszere.

A stílus tekintetében az MKP a morális bírálatok stratégiáját választotta, felvetve annak a kérdését, hogy minek kell mással helyettesíteni egy már jól működő rendszert, másrészt pedig a magyar kormány szemére vetette, hogy a határon túliak nélkül hoz döntéseket az őket érintő kérdésekben. Mindkét kijelentés időtlen, tehát arra enged következtetni, hogy itt régóta jól bevéssett normákról és rossz szokásokról van szó. Bugár megfogalmazása szerint „szétverik azt a rendszert, mely évek óta működik, s könnyen ellenőrizhető [...] A különböző kuratóriumokban a határon túli magyarok jelenleg elvégzik a munkájukat, s javaslatot tesznek Budapestnek, viszont a szülőföld alapnak lesz egy 15 tagú igazgatótanácsa, mely összetételével kapcsolatban kételyeink merülnek fel.”²⁵

²² Minivé zsugorodik a kis-MÁÉRT? *Népszabadság*, 2005. október 7.

²³ Nem mindenki jön el a hétvégi „kis-MÁÉRTra”. *Krónika*, 2005. október 6.

²⁴ Főleg határon túli nyomásra a Szülőföld csomag törvényei többszörös „kozmetikai kázáson” estek át.

²⁵ B. Szentgáli Anikó: Alapszinten juttatott támogatás. *Pozsonyi Új Szó*, 2005. február 22.

A megszólalások stílusa, időrendi eloszlása világosan mutatja, hogy a támogatáspolitikai kérdésében a szervezetek nem egy jól működő csapatként, hanem inkább a másikkal nem egyeztető egyéni játékosként lépnek fel.

A fent említett Bugár–Markó–vita másik vetülete, hogy Bugár az utolsó pillanatban hozott döntést a harmadik ülésen való részvételről. Több elemző szerint ebben nagy szerepet játszott az október 6-i találkozója Orbán Viktorral, a FIDESZ elnökével. Ebben az esetben az MKP és az RMDSZ közötti diszkurzív és stratégiai különbségek ráhelyezkednek a magyarországi politikai törésvonalakra: míg az MKP inkább a FIDESZ-t látta stratégiai partnernek,²⁶ addig az RMDSZ pragmatikus hangvételével a magyar kormány véleményéhez igazította stratégiáját.

Hasonló gyökerű ellentétet észlelhetünk a kárpátaljai, illetve a vajdasági szervezetek között. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és az Ukrajnai Magyarok Demokratikus Szövetsége közötti, „hazai” legitimációs harc kihat a „kis MÁÉRT” munkájára is. Pontosabban a KMKSZ az, aki ellenszavazatával meggátolja az UMDSZ HTMSZF tagságát. Ezzel szemben VMSZ mellett a Vajdasági Magyar Demokrata Párt is tagja a Fórumnak, de nem vesz részt a marosvásárhelyi ülésen, mert a VMDP szerint az RMDSZ és a VMSZ kisajátítja a fórumot saját kisebbségi törvényeinek legitimálására.

Összefüggést keresve a fent említett témák között arra következtethetünk, hogy a „kis MÁÉRT” kereteit egy olyan belső vita – kiemelten az MKP és az RMDSZ között – feszíti, amely kihat a HTMSZF által képviselt véleményekre a kettős állampolgárság, a támogatáspolitikai vagy a magyar kormánnyal való együttműködés kérdéseiben.

Míg a „kis MÁÉRT” megalakulásakor a fórum az MKP-hoz hasonló erőteljes véleményt képviselt mind a kormánnyal, mind pedig a kettős állampolgársággal kapcsolatos sarkalatos kérdésekben, addig a Szülőföld Csomag vitája után az MKP átengedi a kezdeményezést az RMDSZ-nek, megváltoztatva a HTMSZF stratégiáját. Ugyanakkor az irányadó pozíció elvesztése után az MKP az érdeklődését is elveszíti a „kis MÁÉRT” iránt, hiszen az általa elvállalt negyedik találkozó megszervezésére már nem került sor.

²⁶ A 2006. áprilisi parlamenti választások után Bugár Béla nyíltan felvállalta az MKP ezen álláspontját (ld. Szelei István: Bugár: Szerintünk Orbán ma is jobb, mint Gyurcsány bal. Vö.: www.mn.hu (2006. április 20.))

Következtetések

A „kis MÁÉRT” tehát valójában nem tudta teljesíteni egyik kitűzött célját sem, hiszen az ülések zárónyilatkozataiban leszögezett három fontos cél megvalósulása érdekében kevés történt. Előrelépést csak a kettős állampolgárság kérdésében, pontosabban az ezt helyettesítő nemzeti vízum ügyében tapasztalható. Ennek tervezetét a magyar kormány a „kis MÁÉRT” keletkezésével egyidejűleg hozta be a köztudatba, tehát megkérdőjelezhető a határon túli szervezetek bármilyen típusú közreműködése a törvény véghezvitelében.

A fórum sikertelenségének oka, hogy a határon túli szervezetek nem tudtak jól szervezeten, közösen fellépni, illetve egységes érdeket megfogalmazni a magyar kormánnyal szemben. Míg a kárpátaljai, illetve vajdasági magyarságot és vezetőiket főleg az Európai Unión kívül maradás és az ezt megoldó kettős állampolgárság kérdése foglalkoztatta, addig az erdélyi és a felvidéki szervezetek a támogatáspolitikával voltak elfoglalva.

A különböző érdekek mellett hozzáállásbeli különbségeket is észlelhetünk. Míg egyes szervezeteknek, mint például a VMSZ, a „kis MÁÉRT”-ban való részvétel legitimációs és konszolidációs tétet is jelent, addig más szervezeteknek – RMDSZ, MKP – inkább az egymás közötti viszony szempontjából jelenthetnek a találkozók kihívást, hiszen mindketten erős legitim bástyából és kormányzati pozícióból figyelik a történet alakulását. A magyar kormány pedig kihasználva ezeket a véleménykülönbségeket könnyen diskurzusrányítónak tudott válni. Ugyanakkor a magyar kormányhoz fűződő viszonyuk miatt, a szervezeteknek nem is volt feltétlenül érdekük az, hogy közös platformban lépjenek fel, hiszen sok esetben, de legfőképpen a támogatáspolitikában, egyedül tudják érdekeiket érvényesíteni.

A „kis MÁÉRT” sajtóban jelen levő diskurzusból kitűnik, hogy szemben a magyar kormány képviselőivel, inkább elvi szinten tematizálnak, nem tesznek gyakorlati javaslatokat. Ugyanakkor az a tény, hogy az egyik legfontosabb téma az együttműködés, illetve annak szükségességének vagy éppen hiányának hangoztatása arra enged következtetni, hogy a szereplők a helyüket keresik a diskurzusban, politikai tőkét kovácsolva kijelentéseikből. Ez a VMSZ-nek politikai legitimizációt és konszolidációt is jelent, a magyar kormánynak a kettős állampolgárság kérdésének napirendről való levételét, míg a FIDESZ-nek és a magyarországi ellenzéknek általában támadási felületet a kormány irányában.

A szereplők fontosságának elemzéséből kitűnik, hogy a „kis MÁÉRT” stratégiája négy szervezetből – KMKSZ, MKP, RMDSZ, VMSZ – álló rendszer mozgásából jött létre. A stratégia alakulásában nagy szerepe van a magyar kormány lépéseinek, melyeknek pragmatikus volta ellensúlyozta a határon túliak elméleti megközelítéseit. Emellett a magyar belpolitikában észlelt törésvonalak is kihatottak a HTMSZF működésére, mintegy paradoxont kreálva a szervezetek célja – a magyarságpolitika pártcsatározásokból való kivonása –, illetve stratégiája és követett politikája között. A MÁÉRT összehívására 2005-ben még volt esély, ma azonban a szervezet végleges letűnésével kell számolni.

